

**ЧИ МОЖЛИВА
УНІВЕРСАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА
ЯК СПІЛЬНА КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА
ТЕОРІЙ НАЦІОНАЛЬНОГО
І МІЖНАРОДНОГО ПРАВА?
(ЗАПРОШЕННЯ ДО ДИСКУСІЇ)**

П. РАБІНОВИЧ
*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*



Як відомо, в усіх наших юридичних навчальних закладах традиційно вивчається, так чи інакше, загальна теорія права (конкретні назви цього навчального предмета і в Україні, і в Росії, та й деяких інших країнах є різними: «теорія держави і права», «теорія права та держави», «загальна теорія права», «загально-теоретична юриспруденція» тощо).

Такими ж традиційними є й навчальні курси з міжнародного права (і публічного, і приватного) чи з його теорії.

При цьому викладанню зазначених дисциплін притаманні такі прикметні особливості: «чисті» теоретики зазвичай майже оминають мовчанням існування права міжнародного (внаслідок чого адекватною назвою навчального предмета, який ними викладається, мала би бути «загальна теорія *національного* (внутрішньодержавного) права»); а «міжнародники», зі свого боку, явно недостатньо враховують у своїх курсах положення загальної теорії права. (Хоча деякі з них спеціально наголошували на тому, що міжнародне право є «частиною права взагалі».)¹

Навіть у тих, можна сказати, поодиноких підручниках із загальної теорії права (чи загальної теорії права і держави або держави і права), де — як виня-

¹ Черниченко С. В. Международное право: современные теоретические проблемы. — М., 1993. — С. 11.

ток — в окремому розділі викладаються певні положення щодо міжнародного права, останні «не вписуються» в авторську загальну концепцію права¹.

Усунути цей недолік є можливим, як видається, у такий спосіб: розробити настільки загальну (універсальну, всезагальну) теорію права, що її основні положення були б однаковою мірою застосовними як у загальній теорії національного права, так й у загальній теорії міжнародного права (і публічного, і приватного). Ця ідея вже висловлювалась мною десять років тому². Тоді принаймні йшлося про те, що слід чітко розрізняти: 1) загальну теорію права певної держави; 2) загальну теорію національного права будь-якої держави; 3) загальну теорію міжнародного права і, нарешті, 4) всезагальну теорію права, положення якої поширювалися б як на будь-яке національне (внутрішньодержавне) право, так і на право міжнародне.

Останнім же часом на необхідність формування такої всезагальної теорії звертали увагу й відомі юристи-міжнародники — професор В. Буткевич та професор У. Батлер (США).

Отож погоджуючись з такою потребою, я дозволив собі сформулювати — задля подальшого дискутування — декілька тез, обговорення яких, імовірно, стимулюватиме розроблення справді всезагальної теорії права.

Та перш ніж їх викласти, зауважу, що розбудова означеної теорії видається можливою, якщо її предметом обрати, власне, *гранично загальні закономірності державного та міжнародного регулювання* діяльності (поведінки) будь-яких суб'єктів. Гадаю, що такі об'єктивні закономірності справді існують. Саме такий — гранично високий рівень їх загальності й обумовлює всезагальний характер тієї теорії (науки), предметом якої вони є.

Сутність феномену права (як би її не інтерпретувати) не існує реально поза його формою (і внутрішньою, і зовнішньою). З огляду на це принагідно згадаємо тут одне із відомих положень діалектики: *сутність завжди є сформованою* (якщо мати на увазі не її інтелектуальну абстракцію, а її реальне існування як суттєвої властивості явищ певного роду, певного класу); а *форма завжди є суттєвою* (тобто вона є формою саме сутності явища та його змісту).

Отже, у реальності сутність права неминуче сполучається, «сплавляється» з тими чи іншими його *особливими* (видовими) властивостями, закріпленими його формою.

Такими первинними різновидами існування сутності права якраз і є а) право національне та б) право міжнародне. При цьому йдеться не про «роздвоєння» чи-то подвоєння сутності права, а про втілення її (єдиної!) у двох однородових, але різновидових соціальних явищах.

Оскільки означені різновиди права не існують, не функціонують цілком ізолювано, автономно один від другого (навіпаки: вони — особливо за умов глоба-

¹ *Проблеми* теории государства и права : учеб. / под. ред. М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2011. — Гл. XVII; *Теория* государства и права : учеб. для ВУЗов / под. ред. В. Д. Перевалова. — 3-е изд., перераб. и доп. — М., 2007. — Гл. 28; *Абдуллаев М. И., Комаров С. А.* Проблемы теории государства и права : учеб. — СПб., 2003. — Гл. 24.

² Див.: *Вісник Академії правових наук України*. — 2002. — № 4. — С. 8; *Юридична Україна*. — 2003. — № 1. — С. 24.

лізації — взаємодіють, взаємовпливають), остільки це спричиняє певні трансформації, розвиток і самої сутності права в цілому (а висловлюючись точніше, — сутності того явища, яке відображається терміно-поняттям «право»).

Сказане можна відобразити схематично у такий спосіб:

<i>Предмет дослідження</i>	<i>Галузь науки</i>
Сутність і загальні закономірності явища, яке відображається терміно-поняттям «право»	Універсальна теорія права
Специфіка будь-якого національного права, особливості вияву й реалізації у ньому загальної сутності права	Загальна теорія національного права
Особливості права міжнародного, специфіка вияву й реалізації у ньому загальної сутності права	Загальна теорія міжнародного права
Закономірності взаємовпливів національного і міжнародного права як чинник розвитку єдиної сутності права	Універсальна теорія права

З огляду на викладене, можна (з певною умовністю) стверджувати, що цілкомита наука теорії права складається з двох основних підрозділів: її загальна частина (універсальна теорія) та її спеціальна частина (теорії права а) національного і б) міжнародного).

Що ж стосується навчальних курсів із вивчення цієї науки, то вони, звісно, можуть конструюватись за різноманітними критеріями. Але якщо вчити студентів саме *праву взагалі*, то зігнорувати схарактеризовані у цих нотатках його структурно-функціональні зв'язки й залежності навряд чи буде виправданим.

Запропоновано, до речі, й той дослідницький підхід, який видається адекватним цій науці, — так званий потребовий підхід. Саме його покладено в основу обґрунтованої мною інтерпретації «загальносоціального» (соціально-природного) права. Відповідно до останньої таким правом можна вважати певні можливості людей чи будь-яких їхніх груп, необхідні для задоволення біологічних та соціальних потреб їх існування, які (можливості) об'єктивно зумовлені реальним рівнем розвитку відповідного суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів¹.

Отже, для обговорення названої проблеми висуваються такі всезагальнотеоретичні й наукознавчі правові сюжети (тези):

1. Універсальна теорія права як концептуально-методологічний фундамент теорії національного й теорії наднаціонального (міжнародного, міждержавного) права. Її стан, проблеми формування та розвитку.

2. Праворозуміння — загальнометодологічна основа універсальної теорії права. Роль і діалектика позитивістських (легістських, соціологічних, психоло-

¹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. — 10-те вид., допов. — Л., 2008. — С. 17.

гічних та ін.) і непозитивістських (позапозитивістських) різновидів праворозуміння у метатеорії в універсальній теорії права.

3. Предмет універсальної теорії права — всезагальні соціальні об'єктивні закономірності національно-державного і міжнародно-державного регулювання (загального та індивідуального) суспільних відносин, розглядуваного крізь призму того чи іншого праворозуміння. Діалектика соціумоцентристської та людиноцентристської парадигм у дослідженні й інтерпретації тих феноменів, котрі відображаються терміно-поняттям «право».

4. Однакові властивості, спільні ознаки національних і міжнародних правових систем (інтерпретованих із позицій кожного з основних — «класичних» — типів праворозуміння).

5. Відмінні властивості національних і міжнародних правових систем.

6. Типологія національних і міжнародних правових систем: спільне й особливе у ній.

7. Дослідження взаємовпливів міжнародних і національних правових систем в умовах глобалізації та їх міжкультурного діалогу як чинник розвитку універсальної теорії права.

Від редакції. У концепції нашого журналу проголошувалось, що його редакційна рада і редакційна колегія підтримуватимуть проведення творчих дискусій з фундаментальних проблем правознавства («Філософія права і загальна теорія права». — 2012. — № 1. — С. 7). Отож запрошуємо фахівців із загальної теорії права, міжнародного права й філософії права, а також усіх охочих взяти участь в обговоренні наукової проблеми, поставленої у викладених вище міркуваннях професора П. Рабіновича.